

Islamismes, el crit dels marginats

A occident, hi ha una visió distorsionada de la proliferació de partits islamistes. Aquest heterogeni moviment és, ara com ara, la resposta per a una població sacsejada per la intensa crisi social i econòmica per a la qual els partits tradicionals no troben solució.

A set anys de la Guerra del Golf i a dos de la Declaració de Barcelona, a Europa cada cop li costa més entendre els canvis que es donen en els països musulmans. A casa nostra, aquestes societats es veuen com immutables (patriarcals, tradicionalistes, masculistes...), ancorades en una religió que s'oposa a la modernitat, violenta i excloent, com a Algèria o Egipte. En el fons, el tòpic de sempre (una religió i unes estructures socials immutables) que impedeix reconèixer els canvis que es produeixen.

Aquesta visió interpreta l'ascens de l'islamisme com una amenaça per als interessos occidentals. S'arriba, llavors, a l'anàlisi poc rigorosa i superficial que impedeix escatir les causes d'aquest ascens, és a dir, el fracàs de les estratègies polítiques arabistes (socialistes i neoliberals) de les elits governants per donar resposta a la profunda crisi econòmica dels vuitanta, agreujada en alguns casos per la caiguda dels preus del petroli i dels fosfats. El sotrac i la desestructuració social provocades per l'efecte combinat del creixement demogràfic i la política d'ajustament recomanada pel FMI han alimentat la contestació social, han deslegitimant els règims sorgits de les independències –o dels cops d'estat posteriors– i han donat ales als moviments islamistes. Aquests són doncs, també, la conseqüència, a la resposta –potser poc encertada– a una situació de crisi, en gran mesura motivada per l'evolució dels mercats mundials i l'adopció

dels models de desenvolupament occidentals.

A més, les elits polítiques europees es troben bloquejades per acceptar el fet religiós perquè la seva experiència de la modernitat es basa, precisament, en la radical separació entre política i religió. Es tendeix a pensar que un moviment polític és democràtic en la mesura

La crisi motivada per l'evolució dels mercats mundials i l'adopció dels models occidentals explica en part l'ascensió dels islamismes.

que és laic, i això, en el cas d'Algèria i d'altres països musulmans, pot traduir-se en errors polítics considerables com ara donar per bones les actituds de formacions eradicadores, és a dir, oposades a qualsevol mena de diàleg amb les forces islamistes i partidàries de la seva il·legalització, persecució i eliminació.

La història de l'expansió de l'islam polític es relaciona directament amb la importància que, des del període d'entreguerres, prenen associacions com els Germans Musulmans, l'Associació per a la Propagació de l'islam (el Tabligh)

i la Jama'at-i-islami, i, més recentment, amb les aportacions de Sayyid Qotb i amb l'impacte de la revolució de Khomeyni. Com a rerefons, l'oposició política entre l'arabisme i el wahhabisme conservador saudita i, des de 1979, també entre aquest últim i l'islam polític més radical d'inspiració iranian. Aquests serien els elements comuns, però, la formulació d'una resposta islamista al fracàs de la modernitat varia en funció de les estructures socials, polítiques, i ad-huc culturals (l'existència de minories: berbers, kurds, etc.). Un breu repàs a algunes de les situacions més conegudes dona compte de la complexitat del fenomen i de la conveniència de parlar d'islamismes –en plural– i no pas d'islamisme –en singular.

La canalització del malestar. Sense considerar el Pakistan, l'Aràbia Saudita i altres monarquies del Golf, la revolució de Khomeyni a l'Iran (1979) marca l'inici de l'expansió recent de l'islam polític en el món musulmà. Es tracta, tanmateix, d'un país de majoria xiïta on l'ascendència política dels aiatol·lahs permet canalitzar el malestar social contra una monarquia decadent i al servei dels interessos occidentals, a qui deu la corona des del cop d'estat de 1953. És un exemple reeixit de *push* revolucionari on la mobilització de les masses permet enderrocar el xa i desfer-se després de les forces progressistes i d'esquerres. És el model que hom intenta traslladar a Egipte sense èxit (ni l'assassinat de

i de l'expansió recent de l'islam polític al món àrab

Sadat per Al Jihad o la revolta de la vila d'Assiout el 1981, ni els atemptats recents de la Gamaa Islamiyya contra polítics, turistes i monestirs coptes han aconseguit el suport de masses que pretenien) o que, amb variants importants, el sector de l'exèrcit encapçalat per Omar Hamed Beshir imposa al Sudan amb el cop d'estat de 1989. En un context distint, de guerra contra Israel, Hamas (el Moviment de la Resistència Islàmica) i la Jihad Islàmica també creuen en l'efectivitat de les accions armades i del terrorisme per aconseguir llurs objectius. Des de les seves bases al sud del Líban, on és legal i compta amb representació en el Parlament, també Hezbollah, partit xiïta d'orientació iraniana, actua contra Israel i, com el seu petit homònim il·legal en territori palestí proclama la guerra contra Israel i la formació d'un estat islàmic.

Un camí molt diferent seguí el Front Islàmic de Salvació (FIS) a Algèria. A la dècada dels vuitanta, la caiguda dels preus del petroli, el creixement demogràfic i el fracàs del règim de partit únic abocaren el país a les portes del col·lapse econòmic i social. A la dècada anterior, els islamistes, amb la connivència del poder, s'havien fet amb els campus universitaris d'on havien expulsat els militants d'esquerres. Ara, es fan també amb el control de les mesquites, des d'on proporcionen aquells serveis (assistència sanitària, escolarització, ajuda als immigrants i la gent gran, etc.) que l'estat ha deixat de satisfer. La victòria del FIS a les eleccions municipals de juny de 1990 i, sobretot, a la primera volta de les legislatives de desembre de 1991, desemboquen en el cop d'estat de gener de 1992, protagonitzat pels sectors més durs de l'exercit, poc disposats a perdre les seves prerrogatives i la seva quota de beneficis en les rendes dels hidrocarburs. Després, una llarga guerra civil que ha ocasionat milers de víctimes i que fa cada vegada és més difícil aturar les matances que pateix la població civil. Això no obstant, és obvi que l'oficialista Moviment de la Societat per la Pau (MSP, ex-Hamas), que forma part

de la coalició de govern, té poc a veure amb el també legal Moviment de Renovació (ex-Nahda) o amb FIS, il·legalitzat des de 1992. Tampoc el FIS ni el seu braç militar, l'Exèrcit Islàmic de Salvació (EIS), que que recentment ha pactat amb l'exèrcit una treva, tenen gaires punts de contacte amb el Grup Islàmic Armat (GIA), al qual hom atribueix la més gran part dels assassinats. La islamització de la societat, aprofitant les esquerdes obertes per la incapacitat del poder per satisfer les necessitats bàsiques de la població –i la seva deslegitimació consegüent de l'adopció d'un discurs occidental contrari a les tradicions musulmanes– ha estat també emprada, amb resultats diversos i diferents respostes del poder, pels il·legals Moviment de la Tendència Islàmica (MTI) o En Nahda a Tunísia i pel grup d'Abdesalam Yasin, Justícia i Caritat, a Marroc, o pel Partit de l'Acció Islàmica, que participa regularment a les eleccions, a Jordània i, sobretot, pel Partit de la Prosperitat (Refah) de Necmettin Erbakan a Turquia. Aquest últim, recentment il·legalitzat pel Tribunal Constitucional, va guanyar les eleccions legislatives de 1995

i ocupa el govern entre juliol de 1996 i juny de 1997, des d'on impulsa una tímida política islamista.

En conclusió, l'anàlisi que es fa de l'ascens de l'islam polític és, molts cops, massa simple. S'equipara el caràcter violent –i sovint fanàtic– d'algunes formacions radicals amb el component populista i moderat d'altres i s'oblida que la base social que els hi dona suport augmenta ràpidament gràcies a la crisi social, econòmica i d'identitat cultural que es dona en molts països musulmans. S'oblida també que la modernitat, a vegades, és desestructuració social, abandó dels valors tradicionals i increment de l'atur i la marginalitat. En suma, més enllà del soroll extern, existeixen causes reals de descontentament social, de desencís polític, que, davant la manca de resposta dels partits i les organitzacions polítiques tradicionals i la pèrdua de legitimitat de l'estat –sovint corrupte i ineficient–, expliquen l'expansió de l'islam polític i la pluralitat de llurs manifestacions.

Antoni Segura i Mas
Catedràtic d'Història
Contemporània de la
Universitat de Barcelona

L'estat és, a molts països àrabs, deslegitimant per l'adopció d'un discurs occidental contrari a les tradicions musulmanes. La reivindicació de la identitat cultural és un dels eixos dels moviments islamistes.